
**Les profecies de l'infant Pere d'Aragó (1305-1381):
El comtat d'Empúries en l'inici
del joaquimisme a Catalunya**

Per DANIEL GENÍS i MAS

La història del comtat d'Empúries està farcida de personatges importants i influents en l'esdevenir de la corona d'Aragó. Des d'Hug IV (1200-1230), que lluità a Muret el fatídic dia de la mort del rei En Pere, fins a Ponç Hug IV (1277-1313), salvavides del rei en la invasió francesa de 1285, passant per Ponç Hug III (1230-1269) o Hug V (1269-1277), els comtes emporitans participaren en les accions més rellevants del seu temps.

Malgrat les nombroses mostres de fidelitat i valentia, però, els nostres comtes hagueren de suportar la malfiança dels monarques catalans, tothora desconfiats de les estratagemes comtals, encaminades, creien, a aconseguir més independència per al comtat. El cert és que Jaume II (1291-1327), dit paradoxalment el Just, maquinà un pla ple d'acusacions difamatòries a fi i efecte d'acabar d'un cop amb les seves temences empordaneses. Reeixí, ja que el comte Malgaulí (1313-1322) havia de ser el darrer comte d'Empúries de la nissaga original, revertint el comtat el 1322 a mans d'Hug VI de Cardona i finalment a mans de Pere d'Empúries (1325-1341), fill del rei En Jaume i primer comte emporità del casal de Barcelona.

Amb l'infant Pere es visqueren a la vila de Castelló alguns dels moments més rellevants de la seva història, sent el jove infant un dels comtes més estimats pels seus súbdits d'entre tots els que visqueren al palau comtal. Autèntic precursor del Renaixement a Catalunya⁽¹⁾ fou poeta, polític, diplomàtic i soldat abans d'ingressar, el 1358, a l'orde de sant Francesc, on, influït per l'ambient d'exaltació religiosa que es vivia a tot Europa, i molt especialment a la zona pirinenca on el comtat d'Empúries ocupava un lloc privilegiat, tingué les tant controvertides revelacions que li valgueren l'admiració i el menyspreu posteriors.

1. VIDA SEGLAR (1305-1358)

Durant molts anys l'illa de Sicília fou un veritable maldecap per als reis catalans. Primer esdevingué l'escenari de la disputa entre Pere II (1276-1285)

1. SOBREQUÉS, S., *Els barons de Catalunya*, 3, Barcelona, Vicens-Vives, 1980, pàg. 132.

i Carles d'Anjou i el papat per la invasió de què fou objecte el 1282, després de les famoses *Vespres Sicilianes*. Les conseqüències foren la invasió francesa de Catalunya el 1285, amb caràcter de croada i la posterior Pau d'Anagni (1295), segons la qual el rei En Jaume renunciava a Sicília a canvi d'una important suma econòmica. També es veié obligat el rei català a retornar l'illa de Mallorca al seu oncle, com a vassall d'Aragó. A canvi, el papa li concedia la investidura de les illes de Còrsega i Sardenya que es trobaven sota domini de Gènova, Pisa i alguns senyors locals.⁽²⁾ Per a segellar la pau definitiva es concertaren les noces entre el rei Jaume i Blanca d'Anjou, unint dues cases, la catalana i la francesa, que fins llavors únicament s'havien vist les cares en els camps de batalla.

També Sicília fou, més tard, el camp de batalla fratricida entre Jaume II i el seu germà Frederic. Aquest enfrontament feia perillar els acords aconseguits a Anagni, ja que Frederic, lluny d'acceptar la renúncia a l'illa, se n'havia proclamat monarca a Palerm amb el suport del populatxo. Hagueren de parlar primer les armes perquè al final, el 1302, s'asseguessin els dos germans per a discutir la pau a Caltabellota. A la fi, els acords legitimaren Frederic com a monarca de l'illa, coronat amb el nom, de reminiscències clarament profètiques, d'*El Terç*.

a) 1305-1324

Del matrimoni polític pactat a la pau d'Anagni entre Jaume II de Catalunya-Aragó i Blanca d'Anjou nasqueren deu fills, cinc nois i cinc noies. El primogènit, Jaume, fou Gran Mestre de l'Orde de Calatrava; el segon fou Alfons, a qui el rei dotà amb el comtat d'Urgell; el tercer fou Joan, patriarca d'Alexandria i arquebisbe de Tarragona; el quart fill del rei fou el nostre infant Pere nascut, probablement, el 1305,⁽³⁾ i finalment, el darrer fill de la parella fou Ramon Berenguer, futur comte de les muntanyes de Prades i d'Empúries.

És de suposar, malgrat no tenir-ne certificació escrita, que l'infant Pere nasqué i s'educà a Barcelona. Seria doncs, a la capital catalana on l'infant descobriria la seva afició per la lectura i començaria a crear-se, des de ben aviat, una reputació d'il·lustrat que ja mai no l'abandonaria.⁽⁴⁾

La seva brillant trajectòria s'inicia de fet el 1322, quan el rei Jaume el nomena comte de Ribagorça, comtat que abastava 36 poblacions del regne,

2. BATLLE, C., *Història de Catalunya*, III, dirigida per Pierre Villar, Barcelona, edicions 62, 1988, pàg. 49.

3. POU Y MARTÍ, J., *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Alacant, Diputació Provincial d'Alacant, 1996, pàg. 461: "El mismo Fr. Pedro de Aragón nos dice en sus Revelaciones que en noviembre de 1358, cuando entró en la Orden Franciscana, tenía cincuenta y tres años; por lo tanto nació en 1305".

4. MUNTANER, R., *Crònica*, vol. II, Barcelona, ed.62 i "La Caixa", 1998, pàg. 199-200: "Lo quart fill hac nom infant En Pere, lo qual és molt graciós e savi senyor, e el pus subtil que senyor qui e'l món sia tan jove, e de totes bonees e savieses complit."

entre les quals s'hi comptava la localitat d'Entença. També el distingí el seu pare fent-li entrega del castell de Gallinera, la vila de Pego, el castell de Pop, les valls d'Algar i Exalona, el castell de Crevillent (que canvià per Dénia), el de Bairén i el lloc de Gandia, del qual esdevingué el primer duc de sang reial.

En aquesta primer etapa seglar de la seva vida, l'infant demostrà sobrerament el seu interès polític i no s'estigué d'ordir estratagemes poc nobles per escalar fins a les més altes cotes de poder. Així, veiem que el 1323, mentre el seu germà Alfons, hereu del tro, es trobava guerrejant a Sardenya contra el senyor de Pisa⁽⁵⁾ que se n'havia ensenyorit, l'infant Pere reclama al seu pare, el rei Jaume II, el dret de primogenitura en cas que li ocorregués res al seu germà estant encara el rei en vida. No era debades aquesta reclamació, ja que la situació a Sardenya era complicada, i el risc de mort era present en cadascuna de les campanyes de l'infant Alfons. No hem d'oblidar, però, que en aquests moments l'infant Alfons ja feia quatre anys que havia tingut de Teresa d'Entença el seu primer fill, Pere, i que s'havia decidit que fos aquest el seu hereu. La seva salut delicada i feble, però, el feien poc valorat arreu de la cort i molts foren els que es posaren de part de l'infant Pere quan aquest gosà demanar la primogenitura.

El rei decidí no emetre cap judici immediatament i es reclogué a deliberar. Les noves de ben segur que arribaren a orelles d'Alfons, allà a Sardenya, i de ben segur també que l'inquietaren. Això el portà sens dubte a enllestir com més aviat millor els problemes insulars i a tornar precipitadament a la cort el 1324, després d'haver firmat la pau amb els pisans. Fou aleshores, amb tots els protagonistes d'aquesta trama reunits al seu voltant, que el rei decidí proclamar-se al respecte. Fou a les corts que convocà expressament en la ciutat de Saragossa el 1325:

“Lo dit senyor rei En Jacme manà Corts en Aragó, e, en aquelles Corts, demanà que nós [Pere, fill d'Alfons] fóssem jurats per primogènit, segons que damunt havem dit. E, en atorgar açò, contrastants-hi l'infant En Pere, comte de Ribagorça [...] E encontinent lo dit infant En Pere se n'anà e no ens jurà, per ço com s'hi donava dret per primogenitura, com si morís lo senyor rei, nostre pare [Alfons III], a ell prevenia la primogenitura. Mas, après un any, lo dit senyor, nostre pare, tractant lo dit senyor rei En Jacme, féu a nós jurar per lo dit infant En Pere per primogènit.”⁽⁶⁾

L'infant, doncs, veié frustrades les seves ambicions de cenyir-se la corona, però, un cop reconegut Pere com a legítim primogènit, continuà gaudint del favor reial. Desbaratades les seves il·lusions polítiques, sembla que reeixí molt més com a poeta, ja que és reconegut el seu esperit de mecenatge en la

5. COLL I ALENTORN, M., *Història/1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pàg. 57: “El papa Bonifaci VIII, després del tractat d'Anagni, va donar a Jaume II la investidura de Sardenya i Còrsega. Aviat la destresa del català va suscitar a l'illa de Sardenya un fort partit favorable a Catalunya i contrari a Pisa i Gènova, que hi dominaven. Una gran expedició, comandada per l'infant Alfons, va desembarcar a l'illa (1323) i, després de la caiguda d'Esléssies i Càller, Sardenya va entrar a formar part de la corona catalano-aragonesa.”

6. PERE III, *Crònica*, Barcelona, ed. 62 i “La Caixa”, 1998, pàg. 50.

dedicatòria de Ramon Cornet al seu *Doctrinal* (1324), autèntic art de trobar, i encara en el *Glossari al Doctrinal* (1341), obra de Joan de Castellnou.⁽⁷⁾

b) 1325-1341

Paral·lelament a aquests esdeveniments d'àmbit nacional, tenien lloc al comtat d'Empúries esdeveniments de menys volada, però, a la llarga, de repercussions enormes.

D'ençà la coronació de Jaume II com a monarca de la corona d'Aragó, el comtat emporità havia viscut immers en incomptables entrebancs, que dugueren alguns cops fins i tot a l'enfrontament obert entre el comte i la corona. Malgrat això, no pot dir-se, però, que el comte Ponç Hug hagués donat mai mostres de cap mena de rebel·lia contra el seu sobirà, sinó tot el contrari; Ponç Hug IV estigué sempre al costat del monarca quan aquest el requerí, ja fos per anar a la guerra de Sicília, on ambdós hagueren d'enfrontar-se als seus propis germans, ja fos com a almirall de la flota catalana que Jaume II envià en un atac a les costes de Granada.

El cert és, però, que a la llarga els enfrontaments malmeteren les arques del comtat fins a nivells perillosíssims i acabaren amb la voluntat bregosa i decidida del comte Ponç Hug, que hagué de suportar tota mena de vexacions humiliants per part del monarca, incloent-hi un interessat procés per sodomia.⁽⁸⁾ A la llarga, fora de joc Ponç Hug IV, mort l'hereu Malgaulí sense descendència i segrestades les aspiracions de l'hereu legítim fra Ramon⁽⁹⁾ (oncle de Malgaulí), Hug VI de Cardona fou elegit, per gran alegria de la corona, comte d'Empúries.

Hug VI no fou mai estimat pels seus súbdits castellanins, ni ell mostrà mai la més mínima simpatia pel comtat. En realitat, el seu nomenament no era res més que un pacte segons el qual, dos anys més tard, entregava el comtat a qui de veres sempre l'havia desitjat: Jaume II, en la figura del seu fill, l'infant En Pere. A canvi del comtat, l'infant Pere entregava a Hug VI la baronia de Pego i les viles de Xalon i Laguart, a València. D'aquesta manera, un altre

7. Ed. dels dos textos a CASAS HOMES, J. M., *Joan de Castellnou. Obres en prosa*, Barcelona, Fundació Casajuana, 1969. Final del *Doctrinal*: "Mos llibres es complits./ Dieus ne sia grazits/ E la Verge Maria./ E vulh que donatz sia/ An Pedro, fill del Rey/ D'Aragó, car lo vey/ Savi, cert e valen/ E de trobar saben/ E de gen enamorat" (p. 201). Començament del *Glossari*: "Ad honor del mout aut poderos Senhor mon senhor l'enfant en Peyre, del mout aut poderos senhor en Jayme de bona memoria Rey D'Aragó fill, per la gracia de Deu Comte de Ribagorça e d'Ampuries, yeu Johan de Castellnou vuell far aquesta obra apelhada Glosari, sobre aquest Doctrinal, ab paraules planes e ses rima e ses ornat de Rethorica" (p. 203).

8. BRUNDAGE, J.A., "The politics of Sodomy, rex v. Pons Hugh de Ampurias" a *Sex, Law and Marriage in the Middle Ages*, XVII, Variorum (1993), pàg. 7. M'he servit d'aquest article per a seguir les acusacions de Jaume II contra Ponç Hug IV en un article de publicació recent: GENÍS, D., "El procés per sodomia contra Ponç Hug IV i la fi de la nissaga comtal" a *El Salner*, 6, (2001), pàg. 85-95. Vegeu també MIRET I SANS, J., *Sempre han tingut béch les oques*, I, Barcelona, ed. Alta-Fulla, 1905. També es poden consultar PELLA Y FORGAS, J., *Historia del Ampurdán*, Barcelona, Luis Tasso y Serra impresor, 1883, pàg. 517-520 i SOBREQÜÉS, S., *Els barons...*, pàg. 82-85.

9. PELLA Y FORGAS, *Historia...*, pàg. 520.

comtat català veia esvaïr la seva feble autonomia i passava a dependre directament del casal barceloní.

Amb la possessió del comtat, l'infant Pere esdevenia un dels senyors feudals més importants de Catalunya. Això ho sabia la Cúria papal, que no havia deixat de reclamar l'herència com a pròpia, en ésser l'Orde de l'Hospital el tercer en l'ordre successori que havia deixat decidit Ponç Hug IV en el seu testament abans de morir.

Prosseguirien durant tot el 1325 els enfrontaments entre la corona catalana i el papat respecte la successió del comtat. Les bones relacions que l'infant Pere mantenia amb el papa Joan XXII, arran de les visites de l'infant a la Cúria avinyonesa, no serviren per alleugerir la pressió a què el papa sotmeté la corona catalana sobre aquest afer. La carta de condol que Joan XXII trameté a la família de Jaume II arran de la seva mort, on expressava la més sentida tristesa, no era únicament un formulisme, també era una manera de començar amb bon peu la relació amb un nou monarca: el fill de Jaume, Alfons III, dit el benigne. La coronació del nou rei tingué lloc a Saragossa el 1328, i allà hi tingué un paper destacat el nostre Infant.

Mercè al que ens en diu el cronista Muntaner, sabem que l'inquiet comte d'Empúries comptava entre les seves virtuts la de compondre poesies. Malauradament no n'ha arribat cap fins als nostres dies, però gràcies a Muntaner⁽¹⁰⁾ coneixem que en la coronació del seu germà adelità els convidats al banquet amb elegants mostres d'enginy, com ara el sirventesc que, cantat pel joglar Ramasset, explicava al nou rei la significació de cadascun dels elements amb què havia estat guarnit (la corona, el ceptre, el pom), o les cançons de l'infant que en Comí, que és qui "*canta mills que null hom de Catalunya*", i en Novallet, joglars, es dedicaren a cantar al públic, de ben segur embadalit davant aquella demostració literària extraordinària de més de "*set-cents versos rimats*". No falta qui pensa que tan exagerades demostracions d'afecte foren la manera del nostre infant de rescabalar-se de tot l'afer successori, que l'havia enemistat amb el seu germà Alfons feia uns anys. La veritat és que això li valgué el nomenament de senescal de Catalunya, el 1329, càrrec de cabdal importància i que significava encarregar-se dels assumptes del govern i de l'exèrcit.

Aquells anys en què fou comte d'Empúries li foren pròspers i la seva influència creixent li féu néixer molts admiradors, i admiradores. L'infant Pere tingué diverses pretendents de les millors cases d'Europa, entre les quals Blanca de Tarento, neboda del rei Robert, una germana d'Alfons XI de Castella, donzelles de les millors cases de França, diverses nebodes d'Eduard II d'Anglaterra i Constança de Sicília, filla de Frederic.⁽¹¹⁾ A la fi, però, decidí esposar-se amb Joana de Foix, filla de Gastó I, de la que tindria quatre fills: Alfons, comte de Ribagorça i Dénia, marquès de Villena i duc de Gandia;

10. MUNTANER, R., *Crònica*, vol. II, pàg. 213-214.

11. SOBREQÜÉS, S., *Els barons...*, pàg. 133. Vegeu també POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 481-489.

Joan, comte de Prades i senyor de la baronia d'Entença; Jaume, bisbe de Tortosa i València i finalment cardenal, i Elionor, que esdevindria esposa del rei de Xipre Pere de Lusignan.

La boda amb Joana tingué lloc a la catedral de Castelló d'Empúries el 1331, i tot el poble participà d'unes festes magnífiques on el comte no s'estigué de res. El propi rei Alfons III assistí a la cerimònia. En paraules de Pella i Forgas: "Va prendre l'infant Pere per capital i cort la vila de Castelló i per a solemnitzar-hi el seu casament, va desplegar una fastuositat i un estrèpit popular desconeguts durant la rudesia germànica i la sobrietat dels Hugs d'Empúries."¹² No faltà de res, excepte diners un cop acabat el casori...".

El canvi de dinastia al comtat podria haver fet pensar en una davallada de la importància d'Empúries en el marc de la Catalunya feudal, però no fou així, sinó tot el contrari. Castelló s'embellí molt sota el govern de Pere I d'Empúries: es reconstruí el palau comtal, on es feren uns esplèndids jardins, s'impulsà l'església parroquial, novament projectada pel comte com a seu episcopal, s'organitzà un important mercat, es dispensaren privilegis a la vila, es fortificà el comtat davant dels atacs de pirates sarraïns...

Tot semblava anar-li de cares a l'infant, però llavors s'esdevingué un fet tràgic que sacsejà la seva aparent bona posició: en arribar el 1336 novament té lloc un canvi de monarca, ja que Alfons III havia mort a Barcelona i tocava al seu fill Pere de succeir-lo. Abans de morir, encara tingué temps el monarca de nomenar el nostre comte tutor del jove rei, ja que Pere III tenia només disset anys quan hagué de cenyir-se la corona.

Però no començaren amb jocs i poesies aquesta vegada, les relacions entre Pere d'Empúries i el rei, ja que esclatà una agra disputa entre el nou monarca i els seus súbdits catalans quan Alfons escollí la ciutat de Saragossa per a coronar-se, no havent encara jurat els furs de Catalunya. Provaren l'infant Pere, el seu germà Ramon Berenguer i multitud de nobles catalans de fer canviar d'opinió el rei, però fou en va, ja que era en extrem jove i Pero López de Luna (1314-1345), arquebisbe de Saragossa, exercia sobre d'ell una nefasta influència. Llegim en la *Crònica* del propi Pere III.

"E a aquest consell nos respongueren los dits infants En Pere e En Ramon Berenguer e l'arquebisbe de Tarragona, e diguere-nos que mal consell havíem haüt en tant com volien mudar la manera dels altres reis, antecessors nostres [...] Emperò nós, tement-nos de molts accidents contraris qui es pogren esdevenir, diguem-los que així volíem que fos e que no se'n podia àls fer. Per què ells, irats e fellons, partiren-se de nós e tornaren-se'n a Barcelona. Així que dengú de Catalunya no romàs ab nós, salvant N'Ot de Montcada e En Ramon de Peralta."¹³

Així doncs, comptant amb el menyspreu dels nobles catalans, Pere III prengué la corona i, amb ella, pretengué també prendre els privilegis que el difunt monarca havia dispensat a la seva darrera dona, Elionor de Castella, madrastra

12. PELLA Y FORGAS, *Historia...*, pàg. 554.

13. PERE III, *Crònica*, pàg. 63.

del jove Pere. Fent gala d'una iniquitat més pròpia del sobrenom de Cruel que no pas de Cerimoniós, intentà renegociar l'herència de la seva madrastra i els seus fills amb tota mena de coaccions, que propiciaren la fugida de la reina cap a terres de Castella. Amb la complicitat d'alguns fidels servidors (com Pedro d'Eixèrica,⁽¹⁴⁾ que veié com totes les seves possessions passaven a mans de la corona) aconseguí Na Elionor de fugir a la seva pàtria, tot evitant ser capturada.

La ignomínia amb què havia estat tractada Na Elionor semblava exigir el vessament de sang entre les dues potències, la catalanoaragonesa i la castellana, però sorgí llavors l'infant En Pere, erigint-se a favor de dona Elionor i disposat a fer de mitjancer entre les dues parts. Es trobà l'infant amb el rei català a València, i decidiren convocar un parlament a Castelló de Borriana per tal de decidir sobre l'assumpte. A pres de l'infant, assistiren al parlament emissaris papals de Benet XII.

Resultà un parlament prou mogut: quan l'infant Pere veié que res de bo es decidiria en aquella reunió, va resoldre reclamar el dret de tutela damunt del rei, amb què l'havia distingit el difunt Alfons III. A tal iniciativa s'hi oposà violentament l'arquebisbe de Saragossa, ferri enemic dels interessos catalans i autèntic instigador dels actes del monarca. Fins a tal punt arribà l'enrenou que es decidí, per ordre dels emissaris papals, que l'arquebisbe anés a parlar amb el papa, a Avinyó, de tot aquest assumpte. Fou un cop perfectament planejat de l'infant, que amb les mans lliures per ser ell l'instigador en absència de l'arquebisbe, fou nomenat canceller del regne i mercè a les seves arts de diplomàtic pogué salvar la situació al parlament de Daroca (el 29 d'octubre de 1338).

“E après molts tractaments e raonaments, los afers finaren en açò que la dita reina, nostra madastra, tornà en Aragó, e hac possessió de totes les coses que li eren estades assignades per la dot e per sa cambra per lo senyor rei, nostre pare, de la manera, però, que fon acordat: que solament hagués les rendes planes de a nós romanguessen les jurediccions altes e baixes.”⁽¹⁵⁾

L'infant Pere havia demostrat fins aleshores les seves qualitats de poeta, mecenes, polític cortesà i finalment de brillant diplomàtic en afers d'estat. La solució del cas de dona Elionor li valgué el reconeixement del rei En Pere, que no li guardaria rancor, sinó tot el contrari: Joana, filla del rei Pere III, esdevindrà muller de Joan I d'Empúries, nebot de l'infant En Pere.

c) 1341-1358

L'infant Pere ja hem dit que fou un dels comtes més estimats d'Empúries, però malgrat això, el 1341 decidí permutar el comtat al seu germà Ramon Berenguer (comte d'Empúries entre 1341 i 1364) pel de Prades, on segons sembla, hi foren descobertes unes mines de gran riquesa.⁽¹⁶⁾ Fou en aquest

14. *Ibidem*, pàg. 69.

15. *Ibidem*, pàg. 73.

16. SOBREQÜÉS, S., *Els barons...*, pàg. 133-134.

darrer període que l'infant desenvolupà una tasca política més prolífica, viatjant en nom del rei arreu on hi havia problemes. Assenyala el P. Pou i Martí, que no obstant això, ja des de 1339 l'infant es donava a la contemplació i entrellucava la possibilitat d'anar-se retirant dels negocis més mundans.⁽¹⁷⁾

Tot i així, la veritat és que el 1343, essent encara senescal de Catalunya, intervé decisivament en la guerra de Mallorca contra Jaume III, reietó de l'illa.⁽¹⁸⁾ Mallorca, d'ençà la partició del territori de la corona que féu Jaume I, restà escindida de Catalunya, essent regida per un rei vassall del rei de Catalunya-Aragó. Quan aquest, en la figura de Jaume III, es mostrà reticent a retre el preceptiu homenatge, s'esdevingué l'excusa perfecte per a materialitzar una antiga aspiració dels reis catalans: l'annexió de l'illa.

Així doncs, aconseguida dels tribunals la pertinent condemna, Pere III desembarcà a Santa Ponça el 1343 amb l'objectiu de desposseir Jaume III de l'illa de Mallorca. Els mallorquins, poc identificats amb el seu propi monarca, oposaren poca resistència, i Jaume III hagué de fugir precipitadament als seus dominis del Rosselló. La victòria definitiva es féu esperar fins al 1344. En els posteriors acords de pau, l'infant Pere féu de mitjancer, malgrat que al cap de poc Jaume III negligiria els pactes firmats i provaria de recuperar l'illa de Mallorca. El seu intent, però, fou inútil, ja que moriria a les costes de la seva illa poc després, a la batalla de Lluçmajor (1349).

Acabat el conflicte mallorquí, participà encara el nostre infant en la campanya de Sardenya, el 1354, essent lloctinent del rei. L'illa sarda fou, com la siciliana, una inesgotable font de maldecaps per als nostres reis, exercint-hi un domini precari que permetia les intrigues i els alçaments. Aquest cop, Gènova havia propiciat un alçament amb el suport del jutge Marià IV d'Arborea. Venceria militarment el rei català, però hagué de pactar amb Marià IV, a causa de les dificultats creixents de mantenir la flota i de reclutar més homes.⁽¹⁹⁾ Abans, però, del cop definitiu, provà el jutge d'Arborea de curar-se en salut i evitar l'atac de la poderosa flota catalana tot reclamant un acord de pau i la presència de l'infant:

“Aprés algun temps que ja lo dit nostre estol era gran res aparellat, e nós a pocs dies nos devíem recollir, lo dit jutge d'Arborea, veent que nós personalment hi devíem passar poderosament, tramès a nós un seu missatger oferint-se a nós, de part del dit jutge, en tornar-nos tot ço que ens havia tolt e satisfer-nos en gran moneda per les messions que havíem fetes en lo pertret del dit nostre passatge, hoc encara que metria la sua persona en poder del dit infant En Pere, oncle nostre, si ell no complia tot ço que ens prometia fer.”⁽²⁰⁾

17. POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 503.

18. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Història dels catalans*, III, dirigida per Carles Soldevila, Barcelona, Ariel, 1961, pàg. 1142: “Allò de tenir un reietó propi no sembla pas que els entusiasmes gaire, a jutjar per la indiferència amb què el veieren caure i per l'apressament amb què es reconegueren súbdits del barceloní.” També BATLLE, C., *Història...*, pàg. 185, es fa ressò del poc esperit anticatalà dels súbdits del de Mallorca. Vegeu també, del propi rei PERE III, el tercer capítol de la seva Crònica.

19. BATLLE, C., *Història...*, pàg. 186. Vegeu també PERE III, *Crònica*, capítol cinquè.

20. *Ibidem*, pàg. 227.

La disposició de les peces damunt de l'escaquer era massa favorable al rei Pere III perquè estigués d'acord amb aquelles condicions, així que no les acceptà. Tot el contrari: en comptes d'enviar-hi l'infant Pere en missió diplomàtica, el deixà a València, amb plens poders durant la seva absència (“*així en lo fet de la justícia com en remissions e gràcies*”) i partí personalment cap a Sardenya, on a la fi aconseguí la pau, encara que momentània.

La difícil situació es complicà encara més amb el trasllat de les rivalitats a la Península, per culpa de l'acció militar de Pere el Cruel de Castella favorable a Gènova.⁽²¹⁾ Sovintejaven entre els dos les accions polítiques adverses, ja que competien els dos Peres per la supremacia peninsular. Aquest cop, però, ni l'infant podria deturar el conflicte bèl·lic, que esclatà obertament el 1356, quan Pere el Cerimoniós donà suport a les aspiracions d'Enric de Trastàmara (germanastre de Pere el Cruel) al tro de Castella. A canvi, s'havia assegurat unes importants contrapartides. Acabaria la guerra amb la derrota del Cruel a la batalla de Montiel (1369), on hi perdria la corona, a part de la vida, a mans del seu germanastre Enric.

Convé fixar-nos, al respecte d'aquest afer, en la important participació que hi tingué l'infant Pere, o més ben dit, fra Pere, per tal com ja a partir de 1364 observem que apareix a la *Crònica* del Cerimoniós sota l'hàbit de sant Francesc: “Declaram que foren ab nós, així com a bons naturals e vassalls nostres, los qui es segueixen: primerament l'infant En Pere, oncle nostre, estant sots religió de l'hàbit de Sant Francesc...”⁽²²⁾ Com molt bé indica el rei, l'infant Pere ja havia entrat aleshores a l'orde franciscana, sembla ser que empès per la viduïtat de Joana de Foix. Tingué temps encara, abans de tan crucial decisió, d'escriure el *De vita, moribus et regimine principum*, un tractat politicomoral dedicat a Pere III.

2. VIDA RELIGIOSA (1358-1381)

L'entrada a l'orde de sant Francesc marca els darrers vint-i-tres anys de la vida del nostre infant. Serà en aquest període de descoberta mística que es revelaran més clarament les influències joaquimistes i mil·lenaristes en el seu tarannà; influències que, per altra banda, podria haver començat a sentir essent encara comte d'Empúries, ja que era el comtat una de les zones més properes a la influència joaquimista dels convents franciscans de la Provença.

21. BATLLE, C., *Història...*, pàg. 186. Vegeu PERE III, *Crònica*, capítol sisè. A la seva *Crònica* el rei català explica que el detonant de la guerra amb el seu veí homònim fou la temerària acció d'un mariner, súbdit seu: “E la dita guerra començà en aital manera. Ço es, que, per volentat e llicència nostra, foren armades en la ciutat de Barcelona nou galeres [...] de les quals fo capità per lo dit rei de França mossèn Francesc de Perellós [...] E, passant per les mars de Sibília, lo dit capità pres e robà alguns genoveses qui eren ab lo dit rei de Castella. E per precés que lo dit rei de Castella faés al dit capità sobre la presó dels dits genoveses e robos, no en volc res fer, de què lo dit rei se tenc fort per perjudicat e pensà's que el dit capità, qui era de Casa nostra, ho faés ab nostre consentiment.” (pàg. 234-235).

22. *Ibidem*, pàg. 264.

De fet, tot el profetisme catalanoaragonès, joaquimista, que d'ençà final del XIII captà tantes voluntats entre els nostres poderosos, tenia les seves arrels a Sicília, Nàpols i Provença, on els convents de Puigcerdà, Perpinyà i Vilafranca del Conflent exercien perfectament les funcions de difusors de la ideologia de l'abat calabrès i de l'esperit de renovació espiritualista. No gaire lluny d'aquesta zona, regint un comtat en plena efervescència social i cultural, Castelló d'Empúries i el seu comte l'infant En Pere, s'entrelluquen com a possibles receptors vàlids de tot aquest nou ideari.

a) 1358-1365

1358 marca un important punt d'inflexió en la vida del nostre protagonista. Aquest any decideix l'infant renunciar als comtats de Prades i Ribagorça, que deixa al seu fill Alfons i ingressar al monestir de sant Francesc de la ciutat de Barcelona. La decisió no la prengué a la lleugera, sinó que semblà obeir designis sobrenaturals, com ell mateix s'encarrega de dir-nos en el text de les seves famoses *Revelacions*:

“Com yo frare Pere de Aragó fos en lo loc de Falcet en stament seglar, e.m volgués separar quelcom del món et viure en repòs et no trobàs bé lo convinent on posqués a caminar, fiu oració al nostre senyor Jesuchrist que plagués a ell a mi indigne e pecador de mostrar via et carrera, on yo posqués ell servir a profit de la meua ànima e a bon exemple de molts [...] [Llavors se li va aparèixer la visió fantasmal del seu oncle, Sant Lluís] et dix-me llavors mossèn sent Loís: <<Nebot, dix ell; vets vós aquells qui són lla, tots són stats de nostre linatge et sots hàbit de sant Francesch et de santa Clara; són en gloria et aquesta és la vida et carrera vostra a bé de la vostra ànima et a bé de les ànimes de molts.”⁽²³⁾

L'aparició del seu oncle Sant Lluís, bisbe de Tolosa, mentre es trobava al castell de Falcet, fou la primera de les seves cèlebres visions, alhora que fou allò que l'empenyé a ingressar a l'orde. Aparicions d'aquesta mena resulten quotidianes entre individus especialment disposats. Sense anar més lluny, el propi fundador de l'orde, sant Francesc (1182-1226), patí diverses revelacions de la mateixa espècie que el dugueren a defensar la necessitat d'una reforma en el si de l'Església, alhora que hi introduïa un element definitiu: la pobresa.

El ràpid creixement de l'orde, no obstant això, obligà a introduir-hi modificacions substancials; una d'elles fou relativa, precisament, a la pobresa. Les modificacions, beneïdes pel propi sant,⁽²⁴⁾ foren acceptades per la majoria de l'orde, però hi hagué una part, els que avui coneixem com a espirituals, que s'hi oposaren i pretengueren escindir-se, ja que consideraven que la regla cometia els mateixos errors que l'estament eclesiàstic que en un principi

23. La carta la trobem a l'Arxiu Vaticà, ram. 54, vol. 17, foll. 130 (127 ant.). També es pot consultar a POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 508-509.

24. Així ho deixa dit Sant Francesc a la Regla de 1223 i al seu testament.

s'havien proposat de reformar. Aquest tarannà radical de pobresa i renovació fou vist amb simpatia per nombrosos membres del casal aragonès, que seguiren les seves idees amb fanàtica devoció en alguns casos: fill de Pere el Gran, Frederic III convertí la seva illa de Sicília en una veritable illa-refugi per a espirituals quan aquests hagueren de fugir dels anatemes del papa Joan XXII.

Els espirituals franciscans utilitzaren, a partir de 1250, les obres de l'abat calabrès Joaquim de Fiore (1130-1202), tocat pel do de la profecia i condemnat per la Cúria papal un cop mort. Joaquim duqué a terme tot un seguit de reflexions sobre *l'Apocalipsi*, conegudes amb el nom de *l'Evangelium Eternum* i en la seva divisió de la Història parla d'una darrera edat que seria la de l'Esperit Sant i que començaria amb els "*nous homes espirituals*", identificats amb gran alegria al segle XIII amb sant Francesc i els seus seguidors.⁽²⁵⁾ Preconitzaria aquesta tercera edat la segona vinguda de Crist i la fi de la història.

Paral·lelament a aquestes teories apocalíptiques, començaren a circular durant el XIII, unes profecies basades en el pseudo-Metodi de Patara, la Sibilla Tiburtina i d'altres oracles del segle IV, segons les quals, un cop complerts els mils anys de captivitat de la Bèstia, havia de sorgir la pèrfida figura bíblica de l'Anticrist, que seria derrotat per un emperador que reformaria l'Església, duria la pobresa evangèlica, derrotaria el sarraí, recuperaria Jerusalem i obriria les portes del món a la segona vinguda de Jesucrist. Es tracta, ni més ni menys, que de l'obertura del sisè segell de *l'Apocalipsi* per part de l'àngel (6, 15), que alguns també identificaren amb sant Francesc.

Arribarien a Catalunya pels mateixos conductes la relació amb la causa del franciscanisme més radical i incòmode (políticament), l'anomenat espiritualisme, i el gibel·linisme italià, marcadament anticlerical i reformista. Hem de tenir present que existia una forta relació entre Catalunya i la Itàlia més meridional ja des de temps de Pere II i la cort siciliana del rei Manfred (desposseït de la seva illa per la Santa Seu). L'ambient políticament irreconciliable a Itàlia, representat pels gibel·lins com Manfred, que defensaven els interessos de l'emperador, i els güelfs (representats sobretot per França), que feien el propi amb els del papa, es transportaren a Catalunya, on Pere II es declarà defensor dels gibel·lins. El lligam polític que els enfrontava amb els Anjou i el papat bastí una estreta interrelació entre els territoris del sud d'Itàlia i els de la corona aragonesa, no només a la península, sinó també a aquells territoris de la França més meridional, això és, Occitània.⁽²⁶⁾ Observem tot aquest teixit de relacions en la poesia

25. Vegeu RUSCONI, R., *Profecia e profeti alla fine del Medioevo*, Roma, Centro di Studi Gioachimisti, 1999, pàg. 60

26. Podríem imaginar un circuit entre la cort de Pere i la de Manfred a partir de la qual arribaven composicions antiangevines. Pensem en la molta literatura trobadoresca anticlerical que sorgí al segle XIII i que estava en relació amb els interessos de la corona d'Aragó i el gibel·linisme. Com a mostra: el poema *Clergue si fan pastor* (335,31), de Peire Cardenal, on es diu que "Clergue si fan pastor/ e son aucizador" entre d'altres finures (DE RIQUER, M., *Los trovadores*, III, Barcelona, Ariel, 1992, pàg. 1505). Per la seva banda, el genovès Calega Panzan escriví un sirventès de profund gibel·linisme, on, fent-se ressò de les profecies que corrien llavors arreu d'Europa aprofitant per atacar Carles d'Anjou i els clergues güelfs (*Ibidem*, pàg. 1682).

trobadoresca, eminentment gibel·lina, car el gibel·linisme anava associat des de sempre als valors que tant havien enaltit els trobadors: la cortesia i sobretot la cavalleria (recordem al respecte que Pere II era conegut també amb el sobrenom d'*el rei cavaller*). La derrota gibel·lina a la batalla de Benevento suposà un important exili de gibel·lins italians, que s'instal·laren a la cort de Pere II. Proliferà des de llavors tota una poesia pamfletària, de marcat contingut polític, que anà des de la cort catalana fins a la siciliana, i viceversa. La boda del rei Pere amb la filla de Manfred, Constança, el 1262, legítima hereva de l'illa siciliana, uniria de manera molt més clara els dos territoris. L'expansió mediterrània de Pere II fins a Sicília (i la seva presa de posició pels gibel·lins) i el contacte de Catalunya amb la zona de la Provença (on hi havia una gran influència joaquimista), aconseguiren a la llarga confondre ambdós moviments i convertir-los pràcticament en un de sol.

El profetisme mil·lenarista, en mans d'interessos gibel·lins o güelfs, havia de tenir, no obstant això, protagonistes ben diferents. Per una banda, els francòfons com Joan de Rocatlada, presentaven la casa de França com la salvadora del món, atribuint als d'Alemanya (els Hohenstaufen amb què Pere II estava emparentat) el rol de l'Anticrist. A casa nostra, l'empordanès Muntaner, bon coneixedor, a l'igual que el seu veí Pere d'Empúries, de les profecies de l'últim emperador, és un dels exemples inversos. Vegem com identifica el fill de Pere el Gran, Frederic, amb el protagonista d'aquella popular profecia que anunciava l'arribada d'un salvador escatològic, reencarnació d'aquell Frederic II d'Alemanya:

“E entre les altres coses que els dix, mostrà-los per tres raons que aquest senyor era aquell terç Frederic que les profetes deïen que devia venir a ésser rei de l'Imperi e de la major part del món. E les raons eren aquestes: que era cert que ell era lo terç fill que el senyor rei En Pere havia; e d'altra part, que ell era lo terç Frederic qui havia senyorejada Sicília; d'altra part, que seria lo terç Frederic qui és estat emperador d'Alemanya.”⁽²⁷⁾

La utilització política d'aquestes profecies els semblà als espiritualistes, residents a Sicília la majoria, una bona manera d'atacar el poder temporal que acaparava l'Església. Trobem, doncs, que il·lustres espirituals com el provençal Pere Joan Olivi (c. 1248-1298), Ubertino da Casale (1295-c.1338) o el nostre Arnau de Vilanova (c.1240-1311),⁽²⁸⁾ equipararen el papat amb la Babilònia bíblica que havia d'ésser derrotada i també es feren ressò del profetisme per atacar-la.

27. MUNTANER, R., *Crònica*, pàg. 47. No és cert que fos el tercer Frederic que regnava a Sicília, sinó que únicament era el segon, ja que l'altre Frederic, el nét Barba-roja, era segon d'Alemanya, però el primer de Sicília. Muntaner interessat a fer del nostre Frederic aquell de les profecies, *se n'oblida*. Per a més informació sobre el tema de l'últim emperador consulteu RUSCONI, R., *Profecia...*, pàg. 50-51; i BOHIGAS, P., “Prediccions i profecies en les obres de fra Francesc Eiximenis” a *Aportació a l'Estudi de la Literatura Catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (1982), sobretot les pàgines 97-99.

28. Per a conèixer l'aspecte profètic d'aquest personatge continua sent molt recomanable la lectura de MENÉNDEZ PELAYO, M., *Los heterodoxos españoles*, I, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1998, pàg. 479-512. També el pròleg de Joaquim Carreras i Artau a VILANOVA, A., *Obres catalanes*, Barcino, 1947.

b) 1365-1379

A Catalunya, les idees apocalíptiques de Joaquim de Fiore tingueren incidència des de ben aviat, gràcies a Pere Joan Olivi.⁽²⁹⁾ Ja a les darreries del segle XIII les idees revolucionàries d'aquest franciscà de la Provença començaren a penetrar als convents franciscans del sud de França, on es covava un cert malestar entre els seus membres a causa de les modificacions introduïdes en l'orde. No degueren trigar gaire en penetrar al Principat les seves idees, a través dels convents franciscans més septentrionals: Puigcerdà, Perpinyà i Vilafranca del Conflent tenien convents franciscans que pertanyien a la Província regular de Provença, dels quals ben poc distava Castelló d'Empúries, últim convent de la Custòdia de Barcelona, de la Província d'Aragó.⁽³⁰⁾ La proximitat dels convents provençals i les simpaties de la casa d'Aragó vers les teories de la pobresa radical de ben segur que arrossegaren molts adeptes a Catalunya, entre ells el propi infant, que podria haver tingut la seva primera presa de contacte amb el profetisme joaquimista mentre regentava el comtat d'Empúries, això és, entre 1325 i 1341, en ple auge espiritualista a l'Europa Mediterrània.

Fou en aquest ambient d'agitació i renovació que el nostre infant En Pere tingué la seva primera gran revelació, el 1365.⁽³¹⁾ A la manera de molts altres visionaris d'aquest temps, fra Pere manifestà haver patit una revelació divina: Urbà V, papa a Avinyó, havia de retornar la Cúria papal on li pertocava, això és, a Roma. El fet que la Cúria papal hagués deixat d'ésser a Roma s'havia interpretat des dels cercles més exaltats com un signe de la fi del món i del caos, així que foren moltes les visions que aconsellaren al papa de retornar la seu papal a Roma. A la seva revelació, fra Pere hi afegia encara una advertència: en cas de desobeir la voluntat de Déu, la mort del pontífex havia de ser imminent.

Després de comunicar tot això als seus superiors, fra Pere és enviat a Avinyó, a parlar personalment amb el papa. En aquest viatge l'acompanyarà un altre monjo franciscà, que s'ha especulat que podria ser Francesc Eiximenis (c.1330-1404). Tot i així, Albert Hauf posa en dubte l'afirmació de bona part dels més il·lustres eiximenistes, segons la qual Francesc Eiximenis hauria assistit al lliurament de les *Revelacions* de l'infant al papa Urbà V. Aquestes teories naixeren arran del que el propi Eiximenis deixa escrit en el capítol 66 del seu *Segon*:

“E per tal, sàpies que en mon temps en Avinyó, vivent papa Urbà quint, de santa memòria, veng un notable hom de fort gran estament, lo qual no vull

29. RUSCONI, R., *Profezia...*, pàg. 61: “È comunque proprio la figura di Pietro di Giovanni Olivi, grazie all'influenza profondo dei suoi scritti, a segnare un significativo tornante della circolazione manoscritta delle opere autentiche di Gioachino da Fiore nei circoli francescani, in particolare in quelli della Francia meridionale”.

30. POU Y MARTÍ, J., *Visionarios...*, pàg. 138. Pel que fa als comtes d'Empúries també dispensaren importants privilegis a l'orde de sant Francesc. Vegeu WEBSTER, J.R., *Els franciscans...*, pàg. 53 i 54.

31. El text de les *Revelacions* fou publicat per ALFONS M. DE BARCELONA, O. M. Cap. dins *Estudios Franciscanos*, XII (1914), pàg. 209-215, i XV (1915), pàg. 205-218.

nomenar car és viu encara, e de part de Déu aquest gran hom li proposà alcunes altes revelacions qui manaven al dit papa fer alcunes coses fort grans e àrdues”.⁽³²⁾

Segui el que es vulgui, el resultat de tot plegat fou que, per a gran sorpresa de França i gran alegria de Roma, Urbà V s’escoltà la profecia de fra Pere i el maig de 1367 embarcà des de Marsella cap a Roma. L’infant decideix acompanyar-lo, i és testimoni de la seva triomfal entrada a la Ciutat Eterna al capdavant d’un magnífic estol de naus catalanes, genoveses, venecianes, pisanes i napolitanes. La joia, però, durà poc, ja que el 1369 decideix el pontífex retornar a Avinyó, ja que els partits dels cardenals Orsini i Colonna tenien convertida Roma en un camp de batalla. Sorprenentment, però, aquesta decisió havia de dur a la realització de la profecia, ja que, poc després del seu retorn, el 1370, tal i com li havia advertit el nostre infant, el papa Urbà V moria a Avinyó. El substituïa Gregori XI (1370-1378).

Aquesta primera visió li valgué a fra Pere el reconeixement popular, i se’l considerà un missatger celestial. Un fet, però, marcaria l’inici dels maldecaps per al visionari català: el cisma d’occident.

Després de la mort del papa Gregori XI s’elegí com a papa l’arquebisbe de Bari, Urbà VI. Aviat, però, un grup de cardenals declararen que s’havien vists coaccionats per votar pel de Bari i elegiren un papa paral·lel, el francès Climent VII, que s’instal·là a Avinyó. La Itàlia del nord i central, Alemanya, l’Europa central i nòrdica, Anglaterra, Irlanda, Flandes i Portugal obeïren el papa de Roma. Savoia, Escòcia, França i Nàpols s’adheriren al d’Avinyó. Castella i Aragó es mantingueren en principi neutrals, però eren conegudes per tothom les simpaties dels seus reis pel papa avinyonès. Pere III, per exemple, es declarà neutral, però a ningú escapava la clara adhesió climentista dels seus fills, Joan i Martí.⁽³³⁾

Contràriament a la corona, però, fra Pere es decantà per Urbà VI, i fonamentà la seva elecció en una nova visió, que havia tingut el 1379, on li havia estat revelat que aquell Urbà era l’únic papa veritable i el que duria a terme l’efectiva reforma eclesial. Fra Pere, home inquiet i devot, escrigué cartes al rei de França, al de Castella, al d’Aragó i encara a l’infant Joan, duc de Girona, per tal de convèncer-los que l’opció encertada era Urbà i no Climent.

32. EIXIMENIS, F., *Lo Crestià* (edició d’Albert G. Hauf), Barcelona, ed. 62 i “La Caixa”, 1994, p. 69. A partir d’aquestes paraules MARTÍ DE BARCELONA, “Fra Francesc Eiximenis, O. M. (1340?-1409?)”, dins *Estudis Franciscans*, XL (1928), pàg. 437-500, creu provada l’estada d’Eiximenis a Avinyó durant aquesta època: “el trobem, en efecte, a la cort pontifícia d’Avinyó on presencià el lliurament de les famoses Revelacions de l’infant Fra Pere d’Aragó (1305-1381) al papa Urbà V, segons al·ludeix en el Primer del Crestià.” Es tracta del *Segon*, no pas del *Primer*, i Hauf, al pròleg de *lo Crestià*, considera que aquesta referència al que passava a Avinyó no significa pas que en aquells moments el menoret gironí s’hi trobés, tan sols que estava al corrent del que passava.

33. Un testimoni del climentisme confés de Joan I és *Lo somni*, de Bernat Metge, on l’hàbil conseller del rei, parlant de l’ànima del difunt Joan, la situa al Purgatori precisament per la seva manca de neutralitat durant el Cisma. Allà haurà de romandre “entrò que de la sua santa Esgleia lo dit cisma fos radicalment extirpat” (METGE, B., *Lo somni*, edició de Lola Badia, Barcelona, Quaderns Crema, 1999, pàg. 100). De Martí, només recordar que s’acabaria casant amb Maria de Luna, parenta d’aquell papa Luna que succeiria Climent VII amb el nom de Benet XIII.

Aquestes cartes serviren, si més no, per retardar el pronunciament de Pere III, que es declarà neutral. Res pogueren, però, en l'ànim de Joan, entusiasta defensor de Climent VII, que es negà a acceptar les revelacions del frare.

El cisma, a l'igual que tots aquells esdeveniments que pertorbaren la consciència de les gents a la baixa edat mitjana, serví per provocar l'aparició de noves profecies de caràcter apocalíptic. L'infant Pere està imbuït d'aquest corrent i en les seves profecies revela que coneix Joaquim de Fiore, com a membre de la branca més radical de l'orde franciscà. També devia conèixer les profecies de Joan de Rocatallada, de Merlí⁽³⁴⁾ i d'altres visionaris influents. Les seves profecies contenen el germen d'aquesta literatura.

c) 1379-1381

El cisma també suposà un enfrontament en el si dels ordes religiosos. En el dels franciscans trobem que en esclatar el cisma, el 1378, Rossi de Giffoni era el ministre general de l'orde. Com a napolità era partidari de Climent VII, però deixaria el govern de l'orde aquell mateix any 1379. Llavors hi hagué una doble elecció: per una banda els climentistes elegiren el seu candidat, fra Angelo de Espoleto, i per l'altra els urbanistes el seu, fra Lluís Donati.

Donati coneixia la poca estima que Pere III, malgrat la seva neutralitat *de facto*, tenia pels urbanistes de Roma. També devia conèixer la veu discordant a l'Aragó de l'infant En Pere, per això degué nomenar-lo vicari general de les regions de la Província de Catalunya-Aragó. Però a Catalunya, un altre personatge, fra Tomàs Alzina (confessor i conseller de Joan I), exercia les mateixes funcions que Fra Pere, però pel bàndol climentista.⁽³⁵⁾

A la fi, el 1380, Pere III es veié obligat per les circumstàncies a prendre partit per un o altre papa. No volgué, però, precipitar-se, ja que hi estava en joc el descans etern de la seva ànima; per això decidí organitzar una comissió de teòlegs perquè escatissin què hi havia de cert en les revelacions de l'infant Pere. La comissió anà al convent de Barcelona on fra Pere es recloïa i l'interrogaren al respecte. No hi hagué unanimitat en les conclusions i el cas quedà irresolt. El que sí quedà clar, però, fou que la revelació de 1365 havia estat inspirada per Déu, ja que s'havia realitzat; en canvi, tot allò que feia referència a Urbà VI en perjudici de Climent, fou censurat. Fra Pere, però, insatisfet

34. MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Història...*: "Profecies també enigmàtiques o de molt difícil interpretació van ser les anomenades de Merlí, que traduïdes com foren al català degueren circular força pels nostres països" (pàg. 1853). Vegeu també POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 530. És interessant d'assenyalar que les *Visions* de Rocatallada gaudiren d'un gran èxit a casa nostra d'ençà 1340, malgrat ser de signe contrari als interessos d'Aragó. POU Y MARTÍ, pàg. 442, ens posa al corrent d'una traducció d'aquestes al català, conservada en un còdex del segle XV. Eiximenis, per exemple, en l'òrbita dels espiritualistes, és innegable que les coneixia quan parla de visions i profecies en la seva obra.

35. WEBSTER, J.R., *Els franciscans...*, pàg. 273, parla del conflicte d'interessos entre els dos bàndols. De la relació entre Eiximenis i el bàndol climentista n'és un bon exemple el seu tracte amb Joan I. A més, Eiximenis també demostra tenir la confiança del rei Martí, climentista, quan aquest el crida, a ell i a Tomàs d'Alzina, tots dos residents a València el 1382, per tal que vagin plegats a pacificar uns aldarulls al convent franciscà de Barcelona.

amb aquesta resolució, entregà a la comissió el plec de les seves revelacions escrites, a fi i efecte que com més aviat millor arribessin a un veredicta ferm.

Les *Revelacions* comportaren enceses controvèrsies entre els que les examinaren. Calia escatir quina era la seva naturalesa: si inspirades per Déu, o bé insuflades pel Maligne. Francesc Eiximenis, un altre franciscà sensiblement tocat per les doctrines apocalíptiques de l'abat calabrès, és una excel·lent font que ens il·lumina sobre quina és la diferència entre unes i altres (el subratllat és nostre):⁽³⁶⁾

“E que de Déu sien, axí mateix hi fa gran testimoni llur vida, ço és, quant són persones de gran penitència e humilitat e passència [...] Altres linatges hi ha de visions qui són fantasies, e del diable e de la carn dades als hòmens per escarnir-los e per fer-los peccar e anar a la mort e a les batalles, per tal que lo diable los tròpia en peccat mortal, qui-ls se-n port aprés tantost. E aquests sompnis deu l'om fugir axí com a la mort. E que sien aytals, pot-ho hom jutgar per la vida de aquell qui-ls veu, qui és tan carnal o maliciosa o sens grans béns que no y deu ésser dada fe. Havem Extra de hereticis, que diu aquí: cum ex nuncio...; que negú qui digua que sia tramès per Déu, que no sia cregut si donchs no-u prova per miracle o per la Sancta Scriptura”.⁽³⁷⁾

Eiximenis participava de l'ambient apocalíptic del seu temps, i el trobem reflectit en la seva obra, on resulta evident la influència de les profecies de Joaquim de Fiore i Joan de Rocatallada.⁽³⁸⁾ Eiximenis, precisament, ha hagut de veure reiterades vegades com la crítica moderna de casa nostra el titllava de massa crèdul i innocent a l'hora de donar validesa a profecies i càbales astrològiques.⁽³⁹⁾ Malgrat això, quan es fa ressò de l'acollida de les *Revelacions* de fra Pere a la cort avinyonesa, en l'esmentat capítol 66 del *Segon*, sembla refusar-ne la validesa, tot desacreditant-ne el seu autor:

“E de present lo dit papa li respòs molt prudentment [a Fra Pere] que si lo dit denunciament, segons lo consell eclesiàstic li dava senyal de veritat per un miracle, sobre ço que li havia proposat, o provava ço que deia per la Sancta Scriptura, que ell faria ço que li denunciava e que ell hi obeiria volenters; en

36. EIXIMENIS, F., *Dotzè libre del Crestià*, capítol cclxxxix. Pels capítols de la primera part del *Dotzè* (I,1-2), no editada fins ara, transcrit sempre del manuscrit de la Bibliothèque Nationale de París. La manca d'una edició crítica d'aquesta primera part és un greu perjudici que un grup nombrós de persones estem intentant esmenar des de la Universitat de Girona.

37. El papa també havia reclamat a l'infant un miracle que certifiqués la validesa de les seves revelacions, però aquest no es realitzà mai, si més no estant l'infant en vida. Sobre els falsos profetes vegeu EIXIMENIS, F., *Lo Crestià*, pàg. 66; cap. LXIII del *Segon*, *Qui posa com deu hom corregir los profetes falsaris d'aquest temps*.

38. TORRAS I BAGES, J., *La tradició catalana*, Barcelona, ed. 62 i “La Caixa”, 1981, pàg. 266: “Es presenta visible una tendència, en la qual principalment figuren menorets tan il·lustres com el Beat Ramon Llull, el famós Peratallada i el mestre Eiximenis”. La influència de Joaquim de Fiore la noten, entre d'altres, BOHIGAS, P., *Prediccions...*, pàg. 95, i DE MONTOLIU, M., *Eiximenis, Turmeda i l'inici de l'Humanisme a Catalunya: Bernat Metge*, Barcelona, editorial Alpha, 1959, pàg. 34.

39. DE RIQUER, M., *Història de la literatura catalana*, 2, Barcelona, Ariel, 1964, pàg. 138. “...càndidament acceptava de vegades les més infantils profecies”. També parlen de la seva ingènua credulitat DE MONTOLIU, M., *Eiximenis...*, pàg. 33, i el P. DANIEL DE MOLINS DE REI, *Regiment de la cosa pública*, Barcelona, ed. Barcino, 1927, pàg. 9. Per a la seva creença en l'art d'astrologia vegeu TORRAS I BAGES, *La tradició...*, pàg. 265 i 291.

altra manera que no en faria res. E com lo denunciant no fos bastant a provar ses revelacions per una guisa ni per altra, per tal lo dit pare sant menyspreà sos dits, ni volc que se'n faès pus menció [...] Ans que la profecia hom reba ni li don fe <<que hom l'examin>>, així com fer-se pot ab consell de sàvies persones, en guisa que sàpia ja aquella profecia si és digna d'ésser creguda en tot ço que posa o no...”⁽⁴⁰⁾

Fra Pere de Ribes, fra Tomàs Alzina, fra Jaume Mateu, fra Antoni Folquet, fra Bernat Broll i fra Francesc Rafart foren “*el consell de sàvies persones*” especialment instituït per analitzar el nostre cas. Acordaren entregar al notari reial Guillem Oliver les seves observacions per escrit, un cop les haguessin obtingut. En aquestes observacions, que afortunadament han sobreviscut fins als nostres dies, podem veure que els dos primers, el de Ribes i fra Alzina, es declararen contraris a la naturalesa divina de les revelacions de l’infant; els tres següents, fra Mateu, Folquet i Bernat Broll, van ser-li favorables, i Francesc Rafart, interessadament, s’absté de fer cap valoració.⁽⁴¹⁾

Gràcies al P. Pou i Martí avui podem llegir les resolucions de la comissió sense necessitat de desplaçar-nos a l’Arxiu Vaticà. Copio a continuació algunes de les afirmacions més interessants i representatives de cada personatge:⁽⁴²⁾

[*Antoni Folquet*]

“Rationes quibus ostenditur reuelationes factas domino Infanti Petro esse a spiritu diuino, inter ceteras sunt iste. Prima: spiritus bonus, etsi inspiratio terrat, in fine tamen consolatur; de malo autem spiritu conuerso, quia si in principio non terreat, in fine tamen desolatur, e territum dimicit [...] Secunda ratio est hec: Spiritus bonus a spiriti malo sic etiam discernitur, quia bonus spiritus in principio a bono incipit ortando, explere uolens desiderium suum, intendit enim decipere [...] Tertia: [...] sed reuelata domino Infanti pro magna parte sunt jam adimpleta; ergo spiritu bono sunt.”

[*Pere de Ribes*]

“Si dicat quod nescit si iste reuelationes sint vere nec ne, ergo expectet rei aduentum, sicut veritas docet in libro Deuteronomini XVIII capite, ubi dicitur suos cognoscere si sint a Deo, que dicta sunt fere.: expecta rei aduentum, quia si euenerint, a Deo sunt dicta; si non euenerint, non fuerunt a Deo dicta. [...] Preterea cum iste visiones moliantur et fulminentur contra sanctissimum dominum nostrum papam Clementem [fol. 133v.] (qui vere presidet toti ecclesie Dei) et hoc constat michi et uobis ex articulo fidei, sicut

40. EIXIMENIS, F., *Lo Crestià*, pàg. 69.

41. WEBSTER, J. R., *Els franciscans...*, pàg. 291. Sobre aquesta reserva de Rafart diu que “En aquest context hem de recordar que el judici sobre l’infant Pere va tenir lloc el 3 de juliol de 1380, precisament uns dies abans que Rafart obtingués la promoció a bisbe que tant desitjava. Palesament, a l’hora de presenciar-se davant la comissió acadèmica estava esperant la confirmació del seu nomenament, i no volia fer res que el pogués perjudicar.”

42. POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 539-561.

alias probaui et probauimus, inde sequitur quod nec ego nec nos debemus credere talibus visionibus, immo habemus et reffutare et abolire, salua semper reuerentia multa.”

[Bernat Broll]

“¿Quis enim sane mentis potest dicere quod reformatio prelatorum sacrosante Romane ecclesie, si defficiant, non sit sancta et a spiritu sancto influence et specialiter occurrente? [...] a spiritu sancto fuit inspiratum uel reuelatum domino Infanti predicto, quod dominus Urbanus quintus deberet ire Romam [...] dominus Infans predicto domnio pape Urbano quinto in Auinione anqtequam iret Romam uerbaliter declarauit, djaciens ex parte Dei, quod si de Roma Auinionem rediret, non diu uiueret post regressum, sicut nec vixit, imo reuersus Auinionem satis cito fuit infirmatus et tandem corporaliter mortuus, prout per predictum dominum Infantem ex parte Dei fuerat sibi dictum.”

Resulta força sorprenent de veure que entre els membres de tan il·lustre comissió hi apareix fra Tomàs Alzina, que ja hem dit que representava els interessos climentistes contraris als de fra Pere a la Corona d’Aragó. No ha d’estranyar, doncs, la inclinació del seu vot, contrària a creure en la naturalesa divina de les revelacions del seu contrincant polític. També Eiximenis, que desqualifica en la seva obra les profecies de l’infant, estava del costat dels climentistes en tot aquest afer:⁽⁴³⁾ el *Segon* fou escrit entre 1382 i 1383, en plena crisi entre urbanistes i climentistes. Eiximenis, confessor de Joan I i posteriorment al servei del seu germà Martí, resta lligat al partit climentista (malgrat que planen certs dubtes sobre la sinceritat d’aquesta presa de posició)⁽⁴⁴⁾ i s’albira la negra mà de l’infant Joan darrere tot aquest entramat difamatori, dirigit a posar en dubte la credibilitat de fra Pere i les seves visions davant del Cerimoniós, encara neutral en l’assumpte del Cisma.⁽⁴⁵⁾

El cert, però, és que fra Pere, comptant ja setanta-sis anys, moriria poc després d’això, el 1381, al convent franciscà de Pisa. Morí en olor de santedat i s’explica que hi hagué tota mena de miracles al voltant de la seva mort. Ho recorda també el rei en una sentida carta que adreçà, entre d’altres, al nebot del difunt fra Pere, això és, al comte Joan I d’Empúries:

“La mort del qual [Fra Pere] nós desplau molt, mas ve-nos en remey de consolació e a plaer molt gran la bona fi que ha feta e los miracles qui-s són demostrats en lo seu cors, segons que havem entès. Déus haia la sua anima.

43. Més enllà d’interessos polítics, però, cal remarcar la bona relació entre els dos franciscans. Recordem que el propi *Dotzè* està dedicat a Alfons de Gandia, fill de l’il·lustre frare visionari: “Al molt alt e poderós senyor n’Amfós, marquès de Villena, compte de Dénia e de Ribagorça, fill del molt alt príncep e senyor mon senyor e de sancta memòria infant ffrare Pere de Aragó, de l’orde dels frares menors, fill del molt alt e poderós senyor en Jachme, per la gràcia de Déu ça enre reu d’Aragó, de bona memòria”. I, encara, el *Llibre de les dones* (1396) va dedicat a Sança Ximenes d’Arenós, esposa de Joan de Prades, també fill de Pere d’Aragó.

44. Vegeu POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 570-571.

45. Pròleg d’A. G. Hauf a EIXIMENIS, F., *Lo Crestià*, pàg. 7

Nós en remissió de sos pecats e per satisfere-ne al deure a que érem tenguts e a nostra honor e de sos fills, havem fet fer solemne aniversari en lo monestir de frares Menors d'aquesta ciutat e-ns en som de vestit negre, lo qual entenem portar VIII dies...”⁽⁴⁶⁾

Les restes de fra Pere foren recollides per orde del Cerimoniós, ja que el seu fill Alfons de Gandia volia que el seu pare descansés a casa, i fou finalment enterrat al convent franciscà de la ciutat de València.

3. CLOENDA

Observant amb perspectiva l'esdevenir vital de l'infant, podria revelar-se la seva estada de setze anys al comtat emporità com a fonamental pels esdeveniments posteriors de la seva vida. A Castelló podria haver entrat en contacte amb aquelles idees que li despertarien posteriorment la devoció religiosa del franciscanisme radical: el joaquimisme i l'esperit reformista de l'Església.

La vila de Castelló, a l'extrem septentrional de Catalunya, estava en contacte franc amb les influències que rebien els nuclis religiosos del sud de la Provença. Allà, les idees de pobresa i reforma de l'abat Joaquim de Fiore tenien una especial rellevància, mercè al franciscà Pere Joan Olivi.⁽⁴⁷⁾ Ja hem apuntat que els convents franciscans de Puigcerdà, Perpinyà i Vilafranca són exemples clars de la relació que mantenia Catalunya amb aquestes terres, on Olivi, des de Narbona, Beziers o Carcassona, expandia l'ideari joaquimista. La fluida relació entre la nostra zona i el sud de França fou, doncs, un factor determinant perquè les idees apocalíptiques travessessin els Pirineus i es convertissin en un element imprescindible de la visió del món de molts homes que s'entregaren a l'activitat profètica.⁽⁴⁸⁾ És una hipòtesi apuntada per diversos estudiosos que no seria gens estrany que aquesta influència hagués arribat fins a Castelló, centre cultural de certa importància durant el govern de Pere d'Empúries, a través de la relació entre els convents de l'orde de sant Francesc. La capacitat d'absorció cultural d'aquesta vila i el fet de ser un lloc de pas, podrien refermar aquesta hipòtesi.

Precisament Miquel Pujol⁽⁴⁹⁾ fa esment d'un poema de principis del XIV escrit a Castelló on es fa una al·lusió als *beguïns*, moviment espiritualista d'idees revolucionàries i controvertides que fou condemnat al concili de Viena el 1312. També cita la història d'una parella de beguïns que feren estada a Castelló de pas cap a Roma i apunta la possibilitat que hi hagués, a

46. Carta transcrita a POU Y MARTÍ, *Visionarios...*, pàg. 525.

47. Convé assenyalar que Pere Joan Olivi mantenia correspondència amb sant Lluís, oncle de fra Pere.

48. GUADALAJARA MEDINA, J., *Las profecías del Anticristo en la Edad Media*, Gredos, 1996, pàg. 192 i 193.

49. PUJOL, M., *Poesia occitanocatalana de Castelló d'Empúries*, Institut d'Estudis Empordanesos, 2000, pàg. 180-182.

Castelló, diversos personatges afins amb les seves idees. És una bona mostra de com les sensibilitats més modernes no eren alienes als esdeveniments culturals de la vila durant els anys en què fou comte Pere I.

Cal recordar també que, al voltant de Castelló i Pere d'Empúries, s'ha especulat amb la possibilitat que pogués haver existit tot un nucli poètic, i fins i tot sembla que Pere, essent encara comte d'Empúries, participà als Jocs Florals de Lleida l'any 1338. Si tenim en compte aquest dinamisme de la vila i del seu màxim responsable, no es fa tan difícil d'imaginar que el comte pogués conèixer, més o menys de passada, totes aquelles poesies occitanes, propagandístiques, que es feren ressò, anys enrere, de la causa gibel·lina i de profecies apocalíptiques.

Vet aquí, doncs, la influència decisiva que podria haver exercit damunt la vida religiosa de l'infant Pere la seva vida profana. L'ingrés a l'orde de sant Francisc i les seves visions no serien sinó la natural conseqüència d'un esperit, ara sí, ja ben predisposat per a una vida devota de religiositat i misticisme.